

Sors és emlékezet

A Korunk új pályázata

Mint azt már februári számunk hátsó borítóján is meghirdettük, új pályázatunkkal folytonosságunk még megszólaltatható emlékeit, sorsfordulóink még fellelhető tanúit és résztvevőit, az etnikai és szociális emlékezet „élő tárházait” szeretnők felkutatni, a sokarcú emlékezetet, a köznapi ember élményeinek és hagyományainak sokféleségét kívánjuk jogaiba visszahelyezni.

Még köztünk élnek azok, akik emlékeznek. Nem a „lezárt múltra”, a „kész” sémákra, a már „tankönyvekbe került” igazságokra, hanem saját „személyes történelmükre”, tárgyaik és dokumentumaik személyes jelentésére. És legszemélyesebb életükön át a legkülönfélébb társadalmi rétegek, etnikumok, foglalkozási csoportok, családok, baráti körök és „asztaltársaságok”, intézmények és egyesületek, szervezetek és társadalmi pozíciók, szerepek és életkorok még megeleveníthető mindennapjaira, érintkezési és viselkedési szokásaira, egyéni és közösségi ünnepeire, illemszabályaira és erkölcsi „törvényeire”. „Az emlékezet csal” — szoktuk mondani. Ez a közhely most kiigazításra szorul. „Nem minden emlékezet csal.” Csak a történelemfelfogás elvont és egynemű sémáiba belekényszerített, az egyéni és közösségi alternatíváktól, életünk „kereszt- és választójaitól” eltekintő, az élő sorsoktól, hús-vér emberektől elvonatkoztató emlékezet bizonyult félrevezetőnek, etnikai és társadalmi azonosságunk fenntartásához elégtelennek.

Pályázatunkkal éppen ezért nemcsak egy ma még kiaknázatlan — vagy mindmáig kevésbé kiaknázott — „történeti forrásra” kívánjuk ráirányítani a figyelmet, hanem elsősorban a személyesség hitelét szeretnők jogaiba visszaállítani. Nemcsak folytonosság tudatunk újabb dimenzióit szeretnők becserkészni, hanem főként e folytonosság kulcsszereplőjét: a progresszív annéziára (emlékezetkiesésekre) kényszerített köznapi embert kívánjuk önmagához — elfelejtett alternatíváihoz és kollektív azonosságához — közelebb hozni. Ehhez azonban fel kell élesztenünk a személyes beszélgetés eddig túlságosan szubjektívnek ítélt műfaját is: a maga spontaneitásával, irányíthatatlanságával, önreflexió — önátértelmező és önátértelmező — kényszerével. A nézőpontok, fogalmak, élmények (akár nemzedéki) ütköztetése, „a tudatok” szembesítése, „egymásban való tükröztetése” minden szempontból termékenynek tűnik. És nemcsak azért, mert a párbeszédhelyzet már önmagában is a kívánatos többszólamúság modellje. Inkább abban bízhatunk, hogy a szavak, a képek és a dokumentumok összjátékánál nincs jobb orvosság az emlékezethiány ellen; a megszólaltatott emberek, tárgyak és írásnyomok belső dialógusából előbb-utóbb a „megmaradás” — az önmegújítás? — körvonalai is kibontakoznak. Vagyis: a megelevenített folytonosságból nemcsak arra lehet majd következtetni, hogy kik vagyunk, hanem arra is, hogy kik leszünk.

Persze minden megszólaláshoz (szóbeli megnyilatkozáshoz) két ember szükségeltetik: aki megszólaltatható és aki megszólaltat. Ők pályázatunk főszereplői. A kazettofon, a magnó csak segédeszköz. Olykor éppen a megszólalás akadály. Mégsem mondhatunk le róla, ha ragaszkodunk az élőbeszéd sokszínűségéhez, a hangszin, a hangletjtés, az érzelmi nyomatékok és szünetek többletjelentéséhez. Érzelem, vágy, szenvedély, gúny, önirónia — ma még (amikor a képmagnó jobbára beszerezhetetlen luxuscikknek számít) az élőhang „palackpostájára” bizza magát. Az élőhang hiteles üzenetére — az írásbeliség hosszú egyeduralma után — ma jobban odafigyelünk. Nemcsak a nemzetiségtörténet kutatóinak „hallása éleledik”, nemcsak a történésznél van szüksége a szóbeliség — az egyénit és a sajátost jobban megőrző — forrásaira, hanem a történelmi köztudat is mind gyakrabban él velük. Mivel a szóbeli forrásokat (beszámolót, vallomást, kép-, tárgy- és dokumentummagyarazatot) a megszólaltató maga hozza létre (azzal, hogy szólásra bírja a megszólaltót), egyedülálló lehetőségünk adódik arra, hogy az alkalmosságát és esetlegességét kiküszöbölve, az eddiginél tudatosabban próbáljuk gyarapítani személyes jelenlétünk és hitelességünk — eseményeken és igazságokon túli — forrásait. A megszólaltatáshoz nem kell különösebb előképzettség. Ezen a téren mindenki szakértőnek számít, aki meg tudja találni a tárgyát és meg tudja találni az emberét. Mindegy, hogy honnan indul el: a témához (eseményhez, réteghez, foglalkozáshoz, családi erekyéhez, fényképhez, naplóhoz) keres-e valakit, akinek ez a téma nemcsak szívügye, hanem „kiváltsága” is (olyan értelemben, hogy csak ő tud róla vagy csak ő élte át úgy, ahogy átélte, csak ő van birtokában valamely elfelejtett jelentésnek, esetleg éppen a ritka és utolsó emlékezők közé tartozik), vagy

a fordított utat járja: ismer valakit, akihez megtalálta a „kulcsot“ (azt a kedvenc témát, amiről az illető a legtöbbet tud, és amiről nem kell sokat faggatni). A fontos az, hogy ember és emlékezet, személy és tárgy a beszélgetés folyamán szerves egységben maradjon egymással. A válaszoló hajlandóság, a tanúságtétel hitelessége a kérdező személyiségére, azonosulási készségére is igen érzékeny. S éppen mert az empátiának mindnyájan műkedvelői vagyunk, a megszólaltatás „művészetében“ minden pályázónak egyforma az esélye. Egyiknek-másiknak legfeljebb a szerencséje nagyobb. A forrásgyarapításban ezért mindenki részt vehet, nemcsak bármely szakma amatőrjei, hanem a középiskolák néprajz- vagy történelem-szakkörei, újságírók, rádiósok, tévések — egyáltalán bárki, aki tudja (érzi) a személyes emlékezetben rejlő mélységeket. Ha családi fotóalbuma, iratládája, újságkivágás-gyűjteménye nincs is mindenkinek, minden családban (a rokonok, az ismerősök vagy a barátok körében) akad nyilvános kifaggatásra méltó egyéniség (sokunknak talán éppen a szülei, nagyszülei!).

A megszólalók és megszólaltatók okos találkozását kívánjuk ezúton ösztönözni, s ezért kérünk mindenkit, aki e „vállalkozásban“ érdekelt, kísérje figyelemmel lapunk következő számaiban a pályázatra vonatkozó tanulmányokat, közleményeket, kérdéseket, tanácsokat. Az ember és téma fellelését megkönnyítő témajegyzéket, a pályázatra vonatkozó részletes tudnivalókat az érdeklődőknek — kérésre — külön is elküldjük.

A pályamunkák beküldési határideje: 1983. március 1.

KORUNK

Andrásy Zoltán: Napsugár-címlap